

Бұл мәліметтер ішкі салық саясатын қалыптастыру процесі елдің экономикалық және қаржылық жүйесінің ерекшеліктерімен, оның тарихымен, тұтыну мәдениетімен, қалыптасқан дәстүрлермен және басқа факторлармен байланысты деген қорытындыға әкеледі.

Қорытындылай келсек, тиімді салық салу жүйесін құру және жаңа салықтарды енгізу немесе қолданыстағы параметрлерді өзгерту арқылы салық заңнамасын түзету өте күрделі мәселе. Мұндай салықты енгізу перспективалары мен ықтимал салдарларға терең экономикалық талдау қажет.

Бұрын көрсетілген мән-жайлар салықтар мен алымдардың құрылымын күрделендірудің орнына салық төлемдерінің жаңа түрін (салық салу объектісін айқындау тәртібіндегі проблемалармен сипатталатын сән-салтанат салығы) енгізу арқылы мемлекет жеке тұлғалардың кірістер деңгейін және артық тұтыну көлемін салықтық реттеу міндетін радикалды емес түзетулермен шеше алады деген қорытындыға әкеледі. Аталған өзгерістер мемлекеттік баж, жеке тұлғалардың мүлік салығы, жер салығы, акциздік (мысалы, қымбат зергерлік бұйымдарға қатысты) және азаматтардың табыс салығы бөлігінде енгізілуі мүмкін.

Әдебиеттер

1. Финансово-кредитный энциклопедический словарь. — М.: Финансы и статистика, 2019
2. Шакирова Р.К. Налоговая политика в системе государственного антициклического регулирования // Модернизация национальной экономики: проблемы и решения: коллективная монография. М.: ООО «ЭКЦ «Профессор». 2021. С. 377–403.
3. Гринкевич А.М. Теоретические подходы к формированию эффективно-справедливой налоговой системы // Вестн. Том. гос. ун-та. Экономика. 2022. № 4 (20). С. 131–137.
4. Николаева Е.В. Сравнительный анализ налога на роскошь в зарубежных странах. Оценка перспектив для России // Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2021. № 5 [Электронный ресурс]. URL: <http://ekonomika.snauka.ru>

Жарылғапова Ж.Ж., Тілеубек Д.А., 3 курс (Қарағанды Бөкетов университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Тиштыкбаева А.Ж.

ИСЛАМДЫҚ ҚАРЖЫ СЕКТОРЫ ЖАҒАНДЫҚ ҚАРЖЫ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕ САЛАСЫ

Исламдық қаржыландыру немесе исламдық банкинг шарифат (ислам құқығы) заңдарына бағынатын қаржылық қызметке жатады. Исламдық банкингтің екі іргелі қағидасы – пайда мен шығынды бөлісу және несиені берушілер мен инвесторлардың сыйақы алуына және төлеуіне тыйым салу. Дүние жүзінде ислам қағидаларын ұстанатын шамамен 520 банк пен 1700 инвестициялық қор бар. Исламдық банкинг 70-ке жуық елде қолданылады. Исламдық банкинг соңғы 50 жылда тұрақты түрде өсті. Қазіргі уақытта Ұлыбританияда Wahed, Kestrl, Nomo және Alif сияқты жаңа ислам финтех компанияларының толқыны бар. Олар АҚШ, Малайзия және Кувейтте өз жұмысын бастады, бұл исламдық банкингке сұраныстың артып келе жатқанын көрсетеді [1].

Дәстүрлі банктік жүйелер мен исламдық банкинг арасындағы негізгі айырмашылықтардың бірі – исламдық банкинг өсімқорлық пен спекуляцияға тыйым салады. Шарифат майсир деп аталатын алыпсатарлық пен құмар ойындардың кез келген түріне, сонымен қатар несиенің пайызын алуға қатаң тыйым салады. Осылайша, исламдық банкингті этикалық инвестициялаудың мәдени ерекше түрі деп санауға болады [2].

Айталық, кәсіпкер нан өнімдерін өнірумен байланысты өз бизнесін бастағысы келеді, бірақ онда наубайхана салуға жеткілікті капитал жоқ. Кәсіпкер ислам банкіне хабарласып, оларды өзінің жобасына инвестиция салуға сендіре алады. Банк оның бизнесін қолма-қол ақша немесе активтер арқылы қаржыландырады. Содан кейін ол наубайханадан түскен пайданың

бір бөлігін банкпен алдын-ала келісілген келісім-шарт арқылы бөліседі. Осылайша, банк капитал береді және пайданы бөлуден кіріс алады және оның шығындарын бөлуге дайын серіктеспен бизнесті кеңейтеді. Шариғатта келісімшарттың бұл түрі "мудароба" деп аталады және пайда алу жолындағы серіктестікті білдіреді. Жобаны табысты іске асыру нәтижесінде алынған пайда тараптардың өзара келісімі кезінде келісім-шарт нәтижесінде белгіленген пропорцияларда банк, қарыз алушы және салымшы арасында бөлінеді. Шариғат белгісіздік деңгейі жоғары жобаларға рұқсат бермейді, сондықтан екі тарап та келісімшартта барлық ықтимал тәуекелдер мен тиісті ақпаратты ашуы керек [3].

Ал егер кәсіпкер өз бизнесін қаржыландыру үшін дәстүрлі банкке жүгінсе, банк оған алдын ала белгіленген пайыздық мөлшерлеменен несие береді. Кейін банк оның бизнесінен нәтиже болса да, болмаса да, келісілген пайыздық төлемдерін алады. Осылайша дәстүрлі несиеледе барлық тәуекелдер несиеленушіге түседі

Мурабаха (араб. - қайта сату, биржалық ойын) - ислам банктеріне ғана тән тағы бір құрал. Бұл активтер портфолиосындағы ең көп таралған өнім және ол тек тауарларды сатып алуға қолданылады. Бір нәрсені сатып алу үшін пайыздық несиеленудің орнына, клиент банктен тауарды өз құнынан жоғары бағамен сатып алып. Банктің пайдасы алдын-ала анықталады және келісімшартқа қол қойылғаннан кейін сату бағасын көтеру мүмкін емес. Төлемді кешіктірген немесе орындамаған жағдайда, үшінші тараптың кепілдігі, клиенттің мүлкіне кепілдік немесе Исламдық қайырымдылық ұйымына төленетін айыппұл сияқты әртүрлі жазалар қарастырылады.

Салым - бұл клиентке, әдетте, ірі өнеркәсіптік кәсіпорынға өндіріс құралдарын сатып алу үшін айналым капиталын тез алуға мүмкіндік беретін құрал. Бұл жағдайда банк елеулі тәуекелдерге ұшырайды, өйткені клиентке қарызға ақша береді, ал қарыз шарттың мәні бола алмайды; клиент іс жүзінде «тауарды» сатады, ал банк жоқ тауарды сатып алады. Сондықтан салым құрылымы бір қарағанда гарар ұғымына ұқсас болуы мүмкін, алайда шариғат "өндірістік циклдің ерекшеліктерін ескере отырып, экономиканың нақты қажеттіліктеріне, атап айтқанда айналым қаражаттарына сұраныстың айқын маусымдылығы бар салаларға икемді қолдану қабілетін" көрсетеді. Гарар дәрежесі тауардың белгіленген мерзімге дейін дайын болу ықтималдығының жоғары болуына байланысты маңызды емес деп танылады.

Истисна - қазіргі заманғы ірі өнеркәсіп үшін ислам банктері ұсынатын келісімшарт түрі. Бұл мәміледегі банк елеулі клиентке берілетін құрылыс жобасында бас мердігер ретінде әрекет етеді, ал құрылыс компаниясы жобаны белгілі бір мерзімде және түпкілікті клиент үшін белгілі бір бағамен аяқтауға міндеттенетін қосалқы мердігер ретінде әрекет етеді. [5]

Ислам ережелеріне негізделген бұл құралдар жиынтығы жалпы ислам қоғамының және осы қоғамның әрбір мүшесінің тұрақтылығын қамтамасыз ететіні анық. Исламдық банк қызметтерін пайдаланушы дәстүрлі банк жүйесіне қарағанда қаржылық мәмілелер мен операцияларды жүзеге асыруда кең мүмкіндіктерге ие болады.

2022 жылғы бағалау 25 елдің 100 ірі ислам банктері мен қаржылық холдингтерін (банктерін) қамтиды. 100 ірі ислам банкінің жалпы активтері 1,11 триллион долларды, таза несиелері 721 миллиард долларды, клиенттердің депозиттері 824 миллиард долларды және таза табысы 12,7 миллиард долларды құрайды. Бұл банктердің жиынтық активтері 12%-ға өсті, ал олардың жиынтық таза кірісі 15%-ға төмендеді. 2021 жылғы үздік ислам банктерінің рейтингін 1-кестеден көруге болады.

1-кесте

2022 жылғы 10 үздік ислам банктері

Банк	Мемлекет	Активтер	Таза несиелер	Депозиттер
Al Rajhi Bank	Сауд Арабиясы	124,970	84,156	101,994
Dubai Islamic Bank	БАӘ	78,834	53,919	56,065
Kuwait Finance House	Кувейт	70,687	35,332	50,354
Maybank Islamic	Малайзия	63,509	50,679	47,056

млрд долл.

Qatar Islamic Bank	Катар	47,893	32,708	32,453
Alinma Bank	Сауд Арабиясы	41,817	29,640	31,842
Abu Dhabi Islamic Bank	БАӘ	34,799	22,709	27,573
Masraf Al Rayan	Катар	33,269	23,619	18,931
CIMB Islamic Bank	Малайзия	28,935	21,130	24,648
Al Baraka Banking Group	Бахрейн	28,163	13,456	22,187
Ескерту – THE ASIAN BANKER ресми сайтынан алынған мәліметтерге сүйене отырып автормен құралған [4]				

Кестеден көріп отырғанымыздай, Сауд Арабиясында орналасқан Al Rajhi Bank жалпы активтері 22%-ға өсіп, 2022 жылы 125 миллиард долларға жеткен әлемдегі ең ірі ислам банктері тізімінде көш бастады. 2022 жылы ол 2,8 миллиард доллар таза пайда әкелді, бұл 100 ислам банкінің жалпы таза кірісінің 26 пайызын құрады.

Исламдық қаржы секторы – дүние жүзіндегі мұсылмандарға қызмет көрсететін жаһандық қаржы индустриясының ерекше саласы. Дүние жүзіндегі барлық исламдық қаржы активтерінің жалпы құны 2,5 триллион АҚШ долларынан асады. Негізгі қағидалар ислам құқығына негізделген. Қазақстан Республикасының жалпы халқының 70-дан астамы мұсылмандар. Сондықтан Қазақстанда да ислам банктері оң перспективаға ие бола алады және бизнесті әртараптандыру арқылы бәсекеге қабілетті бола алады.

Қорытындылай келе, исламдық қаржы жүйесі экономикалық күйзелістер мен дағдарыстар кезінде тұрақтылық үшін белгілі бір артықшылықтарға ие деп айтуға болады. Сонымен қатар, ислам банктері қызметтердің кең спектрін жүзеге асыру үшін көптеген құралдарды ұсынады, бұл оларды әлемдік банк жүйесінде бәсекеге қабілетті етеді. Исламдық қаржы жүйесінің барлық құралдарының жиынтығы қаржы жүйесінде де, қоғамда да дағдарыстық құбылыстардың пайда болуына жол бермейді.

Әдебиеттер

- Беккин Р.И., Вахитов Р.Р., Гафурова Г.Т. и др. Исламские финансово-кредитные институты в экономике зарубежных стран // под ред. В.Г. Тимирясова. 2017. 57–63 б
- Ермакова Е.П. Исламский банкинг в Малайзии // «Экономика и бизнес» — 2018, 182–191 б.
- Михеева И.Е. Правовые особенности финансирования по договору мурабаха в соответствии с исламским правом // «Экономика и бизнес» — 2015, С. 65–71.
- THE ASIAN BANKER/ Электрондық ресурс/
<https://www.theasianbanker.com/ab500/rankings/largest-islamic-banks>
- Шибанова-Роевко Е.А., Саидов А.А. Современная исламская банковская система / /РАЕ, 2014

Жаукарбекова А.А., Мадикан З.А., 3 курс (Қарағанды Бөкетов Университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Курманалина А.К.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЗІРГІ БАНК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИНТЕРНЕТ-БАНКИНГТІҢ РӨЛІ

Банк саласында клиенттер үшін қызметтерді жақсартуға және бизнес-процестерді оңтайландыруға бағытталған тұрақты инновациялар орын алуда. Соңғы инновациялардың кейбірі аналитика мен процестерді автоматтандыруды жақсарту үшін жасанды интеллект технологияларын енгізуді, жетілдірілген функционалдығы бар мобильді қосымшаларды әзірлеуді, қаржылық операциялардың қауіпсіздігі мен тиімділігін жақсарту үшін блокчейн технологиясын енгізуді және нақты тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жекелендірілген цифрлық қызметтерді әзірлеуді қамтиды.